

Morová kázání Christiana Augustina Pfaltze (1629-1701)

JIŘÍ M. HAVLÍK (Praha)

Kanovník Metropolitní kapituly a blízký přítel Tomáše Pešiny z Čehorodu Christian Augustin Pfaltz von Ostritz se přes svou poměrně bohatou tvorbu nedočkal v literatuře přílišné pozornosti. Jeho jméno je spojeno s mnoha tématy aktuálními v druhé polovině 17. století. Přesto veškeré zprávy, které o něm máme, můžeme čerpat pouze z archivů a Podlahových *Series*.¹ V poslední době se mu věnoval Tomáš Rataj,² jenž studoval jeho *Abominatio desolationis Turcicae*, vyšlé v roce 1672,³ avšak žádné další informace o něm do své knihy nezařadil.⁴ Ve své diplomové práci se Kateřina Šme-

¹ ANTONÍN PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912, s. 189-212 (dále PODLAHA 1912); ANTONÍN PODLAHA (ed.), *Tumbarius S. Metropolitanae ecclesiae Pragensis*, Pragae 1916, s. 13-14 (dále PODLAHA 1916).

² TOMÁŠ RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce*, Praha 2002, zvl. s. 181-185. V nejnovější literatuře najdeme zmínku o Pfaltzovi i v edici Kořínkových *Starých pamětí kutnohorských*, kde o něm R. Lunga a A. Stich podávají v poznámkovém aparátu velice stručnou informaci; stov. JAN KOŘÍNEK, *Staré paměti kutnohorské*, (edd.) RADEK LUNGA – ALEXANDR STICH, Praha 2000, s. 516-517.

³ CHRISTIAN AUGUSTIN PFALTZ AB OSTRITZ, *Abominatio desolationis Turcicae – Der türkische Verwüstungs-Grewel durch unsern Herrn und Heiland Iesum Christum vorgesagt: Wann ihr sehen werdet den Grewel der Verwüstung, dass er stehet an dem heiligen Orth (Math. 24. V. 15.) Bei diesen bedrangten, elenden letzten Zeiten, sambt diesen Ursachen und Beifügung heilsamen Trosts vom Türcken-Fall, mit theologischen, sittlichen und historischen Discursen der werthen Christenheit erkläret und vorgestellt*, Prag 1672 (Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově [dále STRAHOVSKÁ KNÍHOVNA], sign. CA IX 13 [dále PFALTZ 1672]).

⁴ Jeho pozornosti uniklo i jedno protiturecké kázání: CHRISTIAN AUGUSTIN PFALTZ, *Krieg- und Siegs-Predigt*, in: *Theatrum Gloruae. Das ist Schau-Platz der Ehren oder Lob-Predigten von denen heiligen, ausserwählten glorwürdigen Patronen des hochlöblichen Königreichs Böhmeim, mit Ehren-Preiss ihres gottseeligen Wandels, rühmlichen Verdienst und herzlicher Wunderthaten aus böhmischen Geschichten historico-*

lhausová⁵ věnovala jazykovému rozboru Pfaltzových svatováclavských kázání z postily *Theatrum Gloriam*, z níž čerpáme i my. Pokud je nám známo, nikdo se doposud nezabýval jeho vlastními rukopisnými pamětmi.⁶

Nejdříve tedy několik málo informací o samotném Pfaltzovi: Narodil se 16. prosince 1629 v Lužické pahorkatině ve městě Ostritz, které dnes leží nedaleko hranic Německa a Polska. Navštěvoval jezuitské gymnázium v Jičíně, poté studoval filozofii a teologii na univerzitách v Praze, Trnavě, ve Vídni a v Olomouci. V roce 1653 byl v Praze vysvěcen na kněze. Následně se vrátil do svého rodného kraje do městečka Seittendorf, kde působil po čtyři roky mezi tamními protestanty. Odtud přesídlil do Frýdlantu, kde se pohyboval po devět let znovu v prostředí, které z větší části teprve přijímalo katolictví a kde musela být základna pro rekatolizaci teprve vybudována. V *Tumbariu* metropolitní kapituly se píše, že již tady doplňoval svou misionářskou činnost četnými spisy. Na počátek šedesátých let, kam spadá Pfaltzova činnost mezi luterány na Frýdlantsku, zařazuje A. Podlaha jednu přípravu k dobré smrti a jeden spisek o Kristově kříži, oba vydané v jezuitské tiskárně v Praze.⁷

moraliter verfasst, in Göttlicher Schrifft und heiligen Vätern gegründet; mit Theologischen Fragen und Concepten gezieret; An deren heiligen, hohen Fest-Tagen, bei Gegenwart Volckreicher Versammlung in der Ertz- Stuhl- und Haupt-Kirchen S. Viti in Prag auffgerichtet..., Alt-Stadt Prag 1691 (Knihovna Národního muzea v Praze [dále KNM], sign. 46 B 17, s. 493-506 [dále PFALTZ 1691]). Tímto Pfaltzovým kázáním se zabývám ve stati *Druhé obléhání Vídně v reflexích dobového tisku a literatury v českých zemích*, in: *Marginalia historica* 7. Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Univerzity Karlovy – Pedagogické fakulty v Praze, Praha 2003, s. 199-231.

⁵ KATEŘINA ŠMELHAUSOVÁ, *Zur Sprach- und Textanalyse der Sankt-Wenzels-Predigten von Pfaltz von Ostritz*, Praha 2001 (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Katedra germanistiky, nordistiky a nederlandistiky, diplomová práce); zde také přehled další starší literatury k tématu, především slovníkových příruček (Jöcher; *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder* atd.). Zmínky o Pfaltzovi v pracích, které autorka cituje, však přinášejí pouze základní informace. Obraz Ch. A. Pfaltze je stručný i v samotné diplomové práci, jež se věnuje především jazykové stránce svatováclavských kázání a kulturně historické souvislosti zmiňuje jen na naprosto základní úrovni. Za upozornění na tuto práci děkuji Václavu Petrbokovi.

⁶ *Liber actorum Christiani Augustini Pfalzi ab Ostritz SS Theologiae Doctoris, S. Metrop. Ecclesia Pragensis Archidiaconi et Ecclesiasticus ex Budissina Scholasticus propria manu ejusdem conscriptis ab anno 1680 usque ad annum 1695. Ex archivo Capitoli Sae Metrop. Eccles. Pragen.*, sign. Cod. LII., 1 (dále *Liber actorum* 1695).

⁷ *Trophaeum Salvatoris. Oder Seig-Zeichen des wahren Heilands der Welt, allen frommen Christen und Liebhabern des gecreutzigten Christi, nebenst Einführung gründlicher Lehr und Bericht vom heiligen Creutz vorgebildet...*, Prag SJ (Clementinum) 1660; *Todes-Seufftzer, sampt christlicher Zubereitung zu einem seligen Hinscheiden von dieser Welt in die Ewigkeit. Allen Betrüben, Krancken und Sterbenden zu Nutz und heilsamen*

K nim lze ještě přiřadit jeden německý katechismus, který Podlaha v *Series* nezaznamenává.⁸

V roce 1660 byl promován doktorem teologie na pražské univerzitě; v polovině šedesátých let začíná jeho poměrně úspěšná kariéra, když je nejprve v roce 1666 zvolen kanovníkem metropolitní kapituly, o rok později asesorem pražské konzistoře a v roce 1670 kanovníkem kapituly v Budyšíně. V roce 1674 se stal generálním vikářem pražské arcidiecéze a v této funkci setrval až do roku 1692, kdy obdržel hodnost nejvyššího kvestora Království českého. Ke konci života se pak svých úřadů vzdal a zemřel v metropolitní kapitule v Praze nedlouho před svými narozeninami v roce 1702.

Z jeho spisů se zdá, že ač byl původem z Lužice, patřil zřejmě vzdáleně k „balbínovské generaci“.⁹ Značný vliv na něho měl pravděpodobně Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, na jehož paměti navázal.¹⁰ Nejde jenom o předpokládaný ohlas Pešinoва *Ucalegonu* v Pfaltzově *Abominatio*, ale i o další svědectví o jeho zemském vlastenectví – např. *Abominatio* zahájil zvoláním k českým patronům: V nebeské slávě nad bitvou s Turky se před Prahou vznášejí sv. Vít, Václav, Vojtěch, Zikmund, Norbert, Prokop, Ludmila, Ivan a Jan Nepomucký. V dedikaci je navíc ještě pět svatých bratří.¹¹ Podobně postila *Theatrum Gloriam* je souborem kázání o českých patronech. Další, vztahující se k historickým událostem, jsou k nim pouze připojena (*Jubel-Predigt, Cometen-Predigt, Prägerische Pest-Predigt a Krieg- und Siegs-Predigt*). Proti Pfaltzově příslušnosti k „balbínovské generaci“ mluví fakt, že všechna svá díla napsal převážně německy, pouze jedině latinsky, a navíc je tu právě ono výrazné věnování se problematice válek s Turky. Avšak i toto téma je obráceno na Prahu, na české patrony, kteří chrání své království a jimž je třeba za jeho záchranu děkovat. Navíc jeden jeho spis se týká přímo chrámu sv. Víta, druhý jezuitského chrámu sv. Mikuláše a je zde i fakt, že je jednak autorem Pešinoва nekrologia v *Tumbariu*, jednak oslavných kázání na počest Arnošta z Harrachu a Ferdinanda Matouše Sobka z Bílenberka.

Naším úkolem však na tomto místě není hodnotit celou tvorbu Ch. A. Pfaltze. Na to je při současném stavu výzkumu o jeho osobě příliš brzy. Tím, co přitahuje zájemce o reflexi pražské morové epidemie v roce 1680, jsou jeho

Trost aus einen grossen Trost-Brunen geschöpft und aufs kürzeste verfasst, durch Ch. A. Pfaltzen..., Prag 1661. Viz PODLAHA 1912, s. 192, č. 1, 2.

⁸ *Katholische Grundsetze oder Kearer und waarer Bericht von beständiger Waarheit der Römisch-catholischen Kirchen*, Prag 1661 (Strahovská knihovna, sign. BCh X 76).

⁹ Podobnou interpretaci tušíme i u R. Lungy a A. Sticha z jejich krátké poznámky o Pfaltzovi.

¹⁰ *Liber actorum* 1695.

¹¹ PFALTZ 1672.

rukopisné paměti a dvě kázání z *Theatrum Gloriorum*. Běžně se uvádí, že se k této problematice řadí i jiná jeho postila, totiž *Quadriga honoris*, avšak není tomu tak. Tato postila je souborem čtyř kázání o sv. Ignáci z Loyoly a o Tovaryšstvu Ježíšovu, která přednesl Pfaltz postupně v letech 1668-1682. Pro poslední kázání a samotné vydání postily by mohla být impulzem pomoc členů Tovaryšstva Ježíšova při morové epidemii, avšak to nic nemění na faktu, že v celé postile pro to není jediný důkaz. Není tu žádná zmínka o jediném z nich, ba dokonce tu není jediná zmínka o morové epidemii roku 1680.¹²

Podívejme se tedy nejprve na výpověď a postavení Pfaltzových pamětí. Ch. A. Pfaltz během morové epidemie nezůstal po celou dobu v Praze. Podle Pešínova svědectví odešel z města 6. června.¹³ 3. srpna ho však potkáváme, už podle jeho vlastního svědectví, nad smrtelnou postelí Pešínovou. Nevíme tedy přesně, kdy se vrátil. Sám Pfaltz tvrdí, že to bylo po čtyřiceti dnech, a svůj odchod zdůvodňuje a obhájuje ve vlastním přípisu k pamětem Tomáše Pešiny z Čechorodu.¹⁴ Tento přípisek dopsal 19. září 1680, zřejmě v době, kdy přehlížel Pešínovu pozůstalost.¹⁵ Můžeme předpokládat, že od srpna již Pfaltz v Praze zůstal. Lze tak soudit z jeho vlastních zápisů i z dalších pramenů.

Pfaltzovo vlastní svědectví, kromě nemnoha přípisků, které připojil do Pešínových pamětí, však začíná až s koncem morového roku. Úvodní část jeho *Liber actorum* shrnuje výsledky katastrofy. Nevíme, kdy je Pfaltz začal psát, nevíme dokonce ani, proč si zvolil časové rozpětí let 1680-1695. Podobně jako Pešina psal také Pfaltz analý metropolitní kapituly. Pešina je započal rokem 1665 a pod vedením muže, jenž se cítil být jeho nástupcem, dospěly až k roku 1695. Ukazují tak obraz života metropolitní kapituly během třiceti let druhé poloviny 17. století.

¹² CHRISTIAN AUGUSTIN PFALTZ, *Quadriga Honoris. Ehren-Wagen des heiligen und glorreichen Ertz-Vatters Ignatii von Loyola, Stiftern der hochlöblichen Gesellschaft Jesu, in hochansehentlich, adelich und volckreicher Versammlung, in der Kirchen St. Nicolai zu Prag, auf der kleinen Seiten, aus danckschuldregister Ehrenpflicht predigtweise vorgestellt und in öffentlichen Druck gegeben...*, Altstadt Prag 1682 (Strahovská knihovna, sign. BO V 73/7).

¹³ „Solemnitas s. Viti a me peracta. SS Trinitatis peregit Bilek tamquam hebdomadarius absque pontificalibus. Conciones nullae erant. / Eadem die discessit Phalsius, qui fuit ex nobis secundus, qui fugit pestem. Hic prius omnia sua, omnem etiam minimam supellectilem curavit convasari et sex validis curribus devehit Litomericiam, ad fratrem suum, quasi nunquam rediturus“; ANTONÍN PODLAHA (ed.), *Thomas Pessina, Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680*, Pragae 1916, s. 98 (dále PODLAHA, *Thomas Pessina*).

¹⁴ *Tamtéž*, poznámka pod čarou: „Ad haec Pfaltz ipse sequentia adnotavit.“ Pfaltz byl autorem Pešínova životopisu v *Tumbariu*; viz PODLAHA 1916, s. 11-12.

¹⁵ PODLAHA, *Thomas Pessina*, s. 98.

Do knihy akt má *Liber actorum* daleko. Pfaltz se v ní velmi rozhořčeně vyjadřuje o volbě představeného kapituly po Pešinově smrti¹⁶ a uvádí zde mnohé jiné čistě osobní záznamy, které jeho spisek řadí spíše k pamětem s ambicí analýz metropolitní kapituly, jež předpokládal, že bude jako představený kapituly vést. Psal je s jistým časovým odstupem a kombinoval v nich paměti se skutečnými akty archivu metropolitní kapituly, novinovými zprávami atd. Vyjadřuje se tu nejen o moru a cestách obnovy v městech pražských, ale i o tureckém nebezpečí.

Retrospektivní zápisy končí výčtem kanovníků, kteří setrvali v kapitule během nákazy.¹⁷ 8. ledna, kdy se vrátil do Prahy nejvyšší purkrabí Bedřich Ignác z Martinic, začínají už vlastní datované zápisy, které mohly vznikat deníkovou formou. Pokračují záznamy týkající se okolností volby nového představeného kapituly a děkovaných slavností za opadnutí moru. Ty často obsahují dosud nikde nepublikované údaje z roku 1681, kdy se Praha začínala vzpamatovávat z morové rány.

Právě v té době kázal Pfaltz v chrámu sv. Víta o moru a o kometě. Obě kázání zařadil do postily *Theatrum Gloriam*.¹⁸ Sám bohužel neuvádí, kdy přesně obě kázání proslovil. Jsou však s velkou pravděpodobností nejstarší z těch, která se nám dochovala k moru let 1679-1681. Obě jsou použitelná jako pramen k poznání uvažování o moru obecně i jako pramen k reflexi jedné konkrétní události. Pro rozsáhlost obou textů jsem vybral pouze *Pest-Pre-digt*, druhému kázání se budu věnovat jen v komentáři.

Abychom mohli lépe představit Pfaltzův obraz událostí let 1679-1681, vybrali jsme několik dalších pramenů, které ho vřadí do okruhu dobových představ a reálií.

Kometové kázání

Bosý augustinián z kláštera sv. Václava na Zderaze Vincenc od sv. Viléma si do své *Historie o starožitném obraze B. Panny Marie u s. Štěpána v K[rálovském] N[ovém] M[ěstě] Pražském* mezi „věci obzvláštní pamětihodné“ zapsal: „Comety v noci viděny, mor veliký v české zemi, v samý Pra-

¹⁶ K volbě kapitula přistoupila až po odeznění epidemie, v roce 1681. Děkanem byl zvolen Václav Bílek z Bílenberka.

¹⁷ *Liber actorum* 1695, pag. 2. Byli to Jan Ignác Dlouhoveský, Ch. A. Pfaltz, Václav Bílek, Václav Macarius, Pavel Proxa a Václav Zbraslavský. 29. září 1680 byl zvolen Georgius de Krigelstein. Více jich Pfaltz nezmiňuje. Georgius de Krigelstein byl instalován až 23. dubna následujícího roku a nastoupil k službě ještě o čtrnáct dnů později; SROV. PODLAHA 1912, s. 220.

¹⁸ PFALTZ 1691, s. 481-492.

ze 16 tisíc křesťanův, hned 6 tisíc židův pomřelo. Shořel kostel svatého Petra na Poříčí.¹⁹

Kometa se v roce 1680 na obloze objevila pouze jediná. 25. prosince ji pozorovali jezuité z klementinské věže a viděli ji i v Liběšicích.²⁰ Zaznamenal si ji i strahovský zapisovatel a bez pozornosti ji nenechal ani Pavel Roch Redlich, který v šesté kapitole svého *Zrcadla pražské bídy* veršoval: „Letztes Valete: / 5. Valete Sonn und Mond ihr herrliche Planeten, / vor Augen schweben uns des Tods, der hell Cometen.“²¹

Ne všichni však vlasatici považovali za znamení zla. Tak v roce 1681 vydal jezuitský geometr, astronom a matematik Zikmund Hartmann z Hartenthalu a Klarsteinu (1632-1681)²² spisek, v němž obsírně vysvětluje, co mohla kometa znamenat. V jeho výčtu se objevují negativní i pozitivní události:²³ např. v roce 1664 kometa podle Hartmanna předpověděla vítězství nad Turky v bitvě u Sv. Gothardu. Navíc jednoho dne nesla kometa zvěst o narození spasitele. A v roce 1500 přinesla s sebou Karla V. Proto Hartmann doufá, že i tentokrát věští hvězda něco dobrého.

Na konci sedmdesátých let však došlo ještě k jednomu astronomickému jevu, který podle mínění mnoha lidí morovou ránu předpověděl, nebo dokonce způsobil. Šlo o konjunkci Marsu a Saturnu, jež byla na obloze pozorovatelná 10. srpna 1678.²⁴ Sám děkan vídeňské lékařské fakulty Paul de Sorbaith († 1691) viděl právě v tomto úkazu příčinu pohromy. Stejný názor najdeme i u olomouckého lékaře Václava Maxmiliána Ardensbacha z Ardensdorfu.²⁵

¹⁹ VINCENTIUS A S. GUILIELMO, *Historie o starožitném obrazu B. Panny Marie u s. Štěpána v KNM Pražském*, Praha 1687, s. 202-203 (KNM, sign. I F 26).

²⁰ S. HARTMANN VON HARTENTHAL, *Cometa anni 1680 & 1681 observatus est hic Praga, primum, ipso Christi nascentis die, seu 25. Decembris anni proximi lapsi 80. post occasum solis; alibi citius illuxit. Libeschitzii (loco sex leucis Praga, & duabus Lito-mericio dissito) in vigilia S. Thomae videri coepit, ac deinceps, prout ex subjecta epistola patebit...*, Pragae 1681 (Národní knihovna v Praze [dále NK], sign. 14 F 256 [dále HARTMANN VON HARTENTHAL 1681]).

²¹ PAVEL ROCH REDLICH, *Spiegel des Prägerischen Elends...*, Prag 1682, s. 13 (NK, sign. 50 E 31 [dále REDLICH 1682]).

²² Hartmann, Zikmund z Hartenthalu a Klarsteinu (1632-1681) se narodil ve Vídni a do TJ vstoupil roku 1647. Postupně byl profesorem matematiky na univerzitách ve Vratislavi (1661-1662), Praze (1663, 1668) a Olomouci (1665-1668). V letech 1679-1681 byl profesorem Písma svatého na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze; srov. IVANA ČORNEJOVÁ – ANNA FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654-1773*, Praha 1986, s. 150-152.

²³ HARTMANN VON HARTENTHAL 1681, pag. A22.

²⁴ REDLICH 1682, s. 28. Tuto informaci Redlich přebírá od Sorbaitha (viz dále).

²⁵ V. M. Ardensbach z Ardensdorfu byl od roku 1648 doktorem filozofie a lékařství, roku 1671 se stal zemským lékařem moravským a 1677 přísežným lékařem v kraji Olo-

O konjunkci Marsu a Saturnu píše ve svém díle i Pavel Roch Redlich. Z na první pohled nepochopitelných důvodů mluví v souvislosti s ní a s kometou o tom, zda se za moru objevovali v Praze vrabci, o slepičích vejcích a o tom, že v zimě vyletovaly vlaštovky. Smysl této části pochopíme vzápětí, když sáhne po *Rozličných dobrých prostředcích*, protimorovém spisku, který vyšel v Černochově tiskárně roku 1679.²⁶ V něm se mimo jiné dočteme: „Rozličná znamení, z nichžto se může poznati, jest-li nakaženo povětří a má-li mor nastati: / 1. Neobyčejná zatmění slunce aneb měsíce, ukázání se komety aneb hvězdy s ocasem aneb jiných těm podobných neobyčejných znamení nebeských. / 2. Když zhusta stůně aneb padá hovězí neb jiný dobytek, zvěř v lesích, ptactvo v povětří a ryby u vodě. / 3. Když laštovičky, vrabci, čápi, divoké husy a kachny pomalu se tratí a jinam, kde jest lepší povětří odletují. / 4. Když na zemi neobyčejným způsobem dávají se najíti mnozí velicí červové, prvé nevídání, velmi břichaté a tlusté zemské žáby s ocasy, veliké množství rozličných brouků, motejlů, kobylek a rozmanitých velikých cizích much. / 5. Když krtice, jezevci, hadi i jiné zemské potvory, ježto se sice v hlubokých děrách a pod zemí zdržávají, u velikém počtu lezou na svrček země a své přirozené bydlo proměňují. / 6. Když na rybnících a stojatých vodách podlé země a hráze neb břehu voda se zazelenává a ryby na těch místech na boku ležící neb dokonce leklé se nacházejí...“²⁷ Ve výčtu podobných znamení bychom mohli na základě dobové literatury pokračovat ještě dlouho.

Do 17. století se proměnila bezpečnostní opatření známá z dob středověkých epidemií. Předně se již od 16. století začaly objevovat panovnické morové řády, jež zastavovaly obchod a styk s městy, které byly podezřelé z nákazy, uzavíraly lázně, zakazovaly veřejná shromáždění, nařizovaly dezinfekci domů (pochopitelně vykuřováním, ale i octem a různými roztoky), vyčleňovaly zvláštní domy pro nakažené a karantény.²⁸ Takovýto morový řád sestavil v roce 1665 pro Vídeň Johann Wilhelm Mannagetta. W. Ober-

muouckém; VÁCLAV MAXMILIÁN ARDENSCHACH Z ARDENSCHACHU, *Armamentorum antilomicum...*, Holomouc 1679, s. 12 (dále ARDENSCHACH Z ARDENSCHACHU 1679).

²⁶ *Rozliční dobří prostředkové, kteříž se v čas morové rány užívati mohou. Vytažení z spisů a zdání rozličných učených lékařů a tuto pospolu sebrání. K užitku a službě jak bohatých, tak chudých křesťanů. Nejprve v německém jazyku vypsání a nyní v nově na česko přeložení*, Praha 1679 (KNM, sign. 28 G 12 [dále *Rozliční dobří prostředkové*]).

²⁷ *Tamtéž*, s. 3-5.

²⁸ BARTOLOMÉ BENASSAR, *Recherches sur les grandes épidémies dans le nord de l'Espagne à la fin du XVIe siècle*, Paris 1969; GUDRUN BECKMANN, *Europa und die grosse Pest 1348-1720*, in: *Eine Zeit großer Traurigkeit*, Marburg 1987 atd.

maier ho označil za lékařské mistrovské dílo své doby. O několik let později ho Paul de Sorbaith († 1691) rozšířil a v roce 1679 vydal.²⁹ Jeho opis najdeme v Národním archivu v Praze ve fondu Stará manipulace spolu s morovým řádem pro Prahu, jemuž možná sloužil za vzor.³⁰

Kromě vídeňských zkušeností brali pražští lékaři v úvahu současné vědecké autority, mezi nimi např. římského jezuitu Athanasia Kirchera (1602-1680).³¹ Výměna informací fungovala v tomto směru již poměrně dobře. Konečně, dokládá to i sám Pospíchal, který vypráví o lékaři povoláním císařem z „Holandska nebo Anglie“. Na jiných místech ho nazývá „medicus anglicus“.³² Pospíchal o něm však nijak příznivě nemluví. Podle něho zavrhnul tento lékař všechna doposud provedená opatření. Upozornil na pavučiny, které do sebe podle jeho názoru vsakovaly morový jed, a za nejúčinnější prostředek prohlásil dobrou stravu a zlato. Pospíchal ho sám povolal, aby prohlédl nemocného převora, a při té příležitosti si o něm poznamenal: „... vir iam senex, galicae linguae gnarus, pariterque latinae“, a zapsal si dva jeho recepty.³³ I Redlich o druhém košířském medikovi Gottfriedu Moebiovi poznamenává, že přišel z Jeny a byl dokonce luterán. Konfesijní spory šly zřejmě v tuto chvíli stranou.³⁴

Morové kázání

Co to je mor a jak se má správný křesťan v čas moru zachovat? Jak má rozjímat o tak strašné události, jakou rok 1680 přinesl? Takové otázky si jistě položil ne jeden kazatel. Těch, kteří později vydali své promluvy tiskem, však bylo o mnoho méně než o třicet let později po poslední morové epidemii v Čechách. Z doby bezprostředně po roce 1680 jsme objevili vlastně je-

²⁹ WALTER OBERMAIER, *Die Pest in Wien – 300 Jahre liber Augustin*. 188. Wechselausstellung der Wiener Stadt- und Landesbibliothek. September – Dezember 1979, Wien 1979, s. 9.

³⁰ Národní archiv v Praze, *Stará manipulace*, sign. E 2/4.

³¹ „Mezi všemi hovady skoro vždycky nejprvnější bývají psi, jenž k sobě morové nakažení táhnou, totiž skrze chřipí a ustavičné vonění a čmuchání, kterýmž jed do sebe táhnou. Odkudž v tom velikém moru v Neapoli léta 1656. k více nepodobné množství psů a koček morem se nakazilo a pozcepenělo.“ V tomto se odvolávají *Rozliční prostředkové* právě na něho; srov. *Rozliční dobří prostředkové*, s. 15-16.

³² JOSEF POŠMOURNÝ, *Deník křížovnického velmistra Jiřího Ignáce Pospíchala z let 1662-1696*, in: *Od Karlova mostu 5*, Praha 1932, s. 59, příloha I.

³³ *Tamtéž*, s. 60. Recepty viz *tamtéž*, s. 64, pozn. 35.

³⁴ REDLICH 1682, s. 22-23.

diné tištěné kázání z pera Christiana A. Pfaltze.³⁵ O něco později se tématu dotkl ještě Bohumír Hynek Josef Bílovský (1659-1725).³⁶ Jinak mor z let 1713-1714 svými ohlasy svého staršího předchůdce, jako ostatně ve většině uměleckých projevů, daleko předstihl.

„Že by něco božského bylo, za to jej měli pohanští mudrcové... My pak, křesťané, uznáváme, že jest nemoc přirozená, ačkoli nám může od pána Boha k potrestání bez přirozeného prostředku přislána býti.“³⁷ Již u V. M. Ardensbacha se setkáváme s oběma póly výkladu – přirozeným i etickým. Etický výklad – Boží trest –, je interpretace, která se vine již od Thukydidy nebo Homéra, avšak u Ardensbacha zní méně přirozeně, možná pro jeho lékařské povolání. Pro chápání Pfaltzových kázání nám však lépe poslouží bližší nástin etického výkladu.

„Zarmoucená a hrubě truchlivá rána morová... jest vztažená ruka Páně a pomsta jeho nad námi zuřivá, jest metla Boží trpká a hořká, jest meč jeho proti nám na obě strany broušený a pronikající, jest božského hněvu a prchlivosti pokuta horlivá... krátce mluvě jako nějakou polní bitvu s námi a naši od něho porážku hroznou a strašlivou dosti slušně, se nazývá.“³⁸ Toto válečné pojetí není nijak výjimečné. Ba spíše naopak. Takové pojetí najdeme mezi písněmi ve Šteyerově *Kancionálu*.³⁹ Boží válka či bitva jako odplata za hříchy lidstva,⁴⁰ tak je mor ve většině tisků konce 17. století chápán a vykládán. Kořeny této interpretace jsou především ve Starém zákoně – Jeremiáš, 5 knih Mojžišových, 2. Samuelova, Ezechiel, Izaiáš atd. Nijak si s nimi však nezadají apokalyptické texty Nového zákona – Zjevení Janovo (zvláště 6. kapitola), 24. kapitola Evangelia podle Matouše, 17. Lukáše (*Lk* 17, 20-37) atd.

³⁵ CHRISTIAN AUGUSTIN PFALTZ, *Prágerische Pest-Predigt, gehalten in der hohen Dohm-Kirchen s. Viti, anno 1681 nach der Pest*, in: *Theatrum Gloriarum...*, Alt-Stadt Prag 1691, s. 482-492 (dále *Prágerische Pest-Predigt*).

³⁶ BOHUMÍR HYNEK JOSEF BÍLOVSKÝ, *První a nový farář S. Jozeff, Boha-Člověka pěstoun anebo Kázání o s. Jozefu*, Praha 1696 (KNM, sign. 39 C 16).

³⁷ ARDENSACH Z ARDENSORFU 1679, s. 1.

³⁸ *Duchovní apatyka*, s. 3.

³⁹ MATĚJ VÁCLAV ŠTEYER, *Kancionál český...*, Praha 1683, s. 437-453.

⁴⁰ O hříchu v křesťanské kultuře, tancích smrti atp. viz především JEAN DELUMEAU, *Hřích a strach. Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, Praha 1993; ANDRÉ CORVISIER, *Tance smrti*, Praha 2002; JOSEF VAŠICA (ed.), *Smrti tanec. Barokní poesie*, Praha 1941; TÝŽ, *Smrti tanec*, in: TÝŽ, *Eseje a studie ze starší české literatury*, Opava – Šenov u Ostravy 2001, s. 273-279; TÝŽ, *České literární baroko*, Brno 1995; ANTONÍN GRUND (ed.), *Renesanční tance smrti. Příspěvek k poznání českého básnictví 16. stol.*, Praha 1948; ROMAN JAKOBSON, *Dvě staročeské skladby o smrti*, in: *Spor duše s tělem. O nebezpečném času smrti*, (edd.) JAN LEHÁR – JITKA PELIKÁNOVÁ, Brno 2002; JAROSLAV ŠERÝCH, *Úvodní studie*, in: MICHAEL JINDŘICH RENTZ, *Tanec smrti*, Praha – Litomyšl 1995, s. VII-XXI.

Thukydidés nebo Homér měli koneckonců pojetí podobné. Tak také na tábor Řeků v *Illiadě* posílá Apollón šípy zkázy, protože se Agamemnón prohřešil.⁴¹ Mnohem spíše než humanistická vzdělanost je tu však pramenem právě Písmo, text, se kterým se setkala – ať už z jakékoli pozice – drtivá většina obyvatelstva.

Zajímavý motiv nám nabízí P. R. Redlich, když morovou bitvu zobrazuje v *Zrcadle pražského utrpení* jako „Himmel- und Höllen-Streit“ – souboj „pekelných duchů“ se zemskými patrony a Božími anděly.⁴² Celkem neobvykle tak spojuje dvě tradice – světce prosící Boha o slitování a antickou představu trestajícího Apollóna, jehož zcela jasně umisťuje mezi pekelné duchy a síly zla, proti nimž zemští patroni spolu s Božími anděly bojují. Svati vyzývají síly zla, aby se ukryly před mocí ukřižovaného Krista a archandělů. Na závěr triumfuje církev vítězí nad silami zla, které způsobily morovou ránu. Jak to Redlich sloučí s toposem Božího trestu, který nám vykresluje několikrát jinde? Redlichovi zdánlivý rozpor nijak nevadí a nechává plynule oba motivy – tedy jak anděla s morovými šípy, tak Apollóna a pekelné duchy – ležet vedle sebe, aniž by jakékoli spojnice mezi Božím trestem a nějakou zlou svévolí, kterou by Bůh jako trest dopouštěl, vytvářel. Koneckonců není jediný. Svou inspiraci, jak sám přiznává, hledal u jezuity Jana Nádasiho (1613-1679).⁴³

Šedm smrtelných hříchů zobrazuje Redlich jako sedmihlavého draka, který vychrlil na zemi morový jed. Vykresluje, jak Praha propadla hýření a radovánkám a zapomněla na Boha.⁴⁴ Následně vypočítává tři z apokalyptických jezdců⁴⁵ – válku, hlad a mor, z nichž vybral Bůh posledního, aby ztrestal hříšné město.⁴⁶ O něco dále pak Redlich prosí spolu s Pražany Hospodina o slitování.⁴⁷ Ten mu odpovídá stejně jako Ježíš cizoložnici v Janově evangeliu: „Jdi a už nehřeš.“⁴⁸ Potom následuje již zmiňovaný souboj mezi silami nebes a pekla a na něj pak navazuje kapitola *Das erledigte und frohlockende Prag*.

⁴¹ Viz mimo jiné JEAN DELUMEAU, *Typologie kolektivního chování v čase moru*, in: TÝŽ, *Strach na západě ve 14. – 18. století*, I, Praha 1997, s. 129-130. Ani v našem kontextu není poukaz na *Iliadu*, nebo spíše na Apollóna, který posílá šípy zkázy, nijak lichý. Viz níže REDLICH 1682, s. 68.

⁴² *Tamtéž*, s. 68-69.

⁴³ „Pater Nadasi in Anno Coelesti 16. Octobris“, f. 294. REDLICH 1682, s. 68-69.

⁴⁴ Das hochmüthige Prag, *tamtéž*, s. 26-27.

⁴⁵ *Zjevení Janovo* 6, 1-8.

⁴⁶ REDLICH 1682, s. 28.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 65.

⁴⁸ *Evangelium podle Jana* 8, 11. Redlich tento verš záměrně cituje a my tak pouze po něm opakujeme.

Nyní ale už k samotnému Pfaltzovu kázání: Tiskem je vydal až o deset let později. Navíc během jeho četby zjistíme, že označení „po moru“, které čteme v záhlaví, je dosti široké. Zatímco Redlich píše historickou báseň, v níž hojně prokazuje znalost motivů klasické literatury, hýří biblickými citáty (kromě *Žalmů* především deuterokanonickým *Sírachovcem* a *Knihami moudrosti*) a odvolává se na autority moderní vědy a kultury (Paula de Sorbaita, Abrahama a Santa Clara, Athanasia Kirchera, Jana Nádasiho), Pfaltz klade důraz na větší procítěnost a bezprostřednost sdělení. Oba autoři staví na konceptech. Redlich na úvod každé kapitoly umístil několik veršů z Písma nebo nějakého jiného textu a ty mu pak slouží za téma pro variace v následujících hexametrech. Např. v pasáži o boji nebeských a pekelných sil Nádasiho text vlastně slouží za Redlichovu předlohu, stejně jako verše *Žalmu* 103 kapitole *Das erledigte und frohlockende Prag*. Většina kapitol, řekněme asketického, nebo také exegetického rázu, je sestavena podobným způsobem. Pfaltz použil na první pohled koncept jediný, ač jinak nijak v odkazech na biblické, antické a starokřesťanské texty nezaostává. Jsou to variace na verš z *Jeremiáše*, který celému kázání předesílá: „Běda, Hospodinův mečí! Jak dlouho si ještě nedopřeješ klidu? Uklid' se do pochvy, mírni se, ustaň!“⁴⁹ Přesto nejde o koncept jediný, který bychom v tomto kázání našli. Shromáždí do něj další a další – meč, slzy, křik.⁵⁰

Celou promluvu začíná jinými slovy z *Jeremiáše*: „Kdo poskytne mé hlavě vodu a očím zdroj slzí, abych oplakával dnem i nocí skolené syny a dcery svého lidu?“⁵¹ Vzápětí již oplakává pražské zemřelé. Svou promluvu staví jako sled exklamací, řečnických otázek, opakování a dalších řečnických figur.⁵² Jeho projev je po této stránce až agresivní, ale o to mu možná právě šlo. Navíc některá slova deformuje, aby vytvořil rýmy, souzvuky, ale i kakofonii (*Prage, wolln*). Na začátku kázání se ptá, kdo dá jeho očím slzy, a skutečně vzdychá a možná i napodobuje pláč.

Po motivu slz se vrací k meči a přechází k Božímu trestu. Se slovem *meč* si pohrává a tvoří složeniny (*Rachscherdt, Pestscherdt, Mordscherdt, Würgscherdt*), jež kupí na jedno místo. Vrací se nám tu opět bitevní pojetí, když Pfaltz zcela samozřejmě zaměňuje a připodobňuje válku s morem. Na jednom místě však rozlišuje, a to u motivu, který jsme nazvali *Davidova volba*, avšak ten se objevuje až ke konci kázání.

⁴⁹ *Jeremiáš* 47, 6. Tento verš Pfaltz opakuje a parafrázuje ve svém kázání celkem třináctkrát.

⁵⁰ Slovo „meč“ (*das Schwerdt*) v různých složeninách se opakuje v kázání čtyřiatřicetkrát, „slzy a pláč“ (*die Thräne, das Weinen*) šestnáctkrát, „křik“ (*schreien*) jedenáctkrát. K tomu můžeme přidat ještě povzdech „ach“ (patnáctkrát) a „Weh“ (pětkrát).

⁵¹ *Jeremiáš* 8, 23.

⁵² *Prägerische Pest-Predigt*, s. 482.

Další koncept je vsunut o něco dále. Posluchač se dozvídá, že zatím vyslechl pouze úvod a následovat budou tři „kapitoly“. V první uslyší, kdo tolik rozhněval Boha, že seslal tak hrozný trest, v druhé mu budou před oči představeny smrtelné hříchy jako vražedné nástroje a ve třetí se seznámí s tím, jak by měl být dán plenící meč znovu do pochvy. Než však přistoupí k hledání viníka, prosí ještě o smilování.⁵³

V prvním oddíle Pfaltz rozvíjí odpověď, kterou nachází u sv. Augustina, totiž že příčinou zlých dnů jsou dvě věci: lidská bída a lidská špatnost. Velké hříchy postihují také velké tresty. Ukazuje to na příkladech z knih Mojžíšových – z *Exodu* a *Numeri*, kde Bůh stíhá ranami faraona a Egypt, ale i z *Levitiku*, kde trestá židovský národ za to, že se odvrátil od smlouvy. Na tomto místě, kde vypráví a vysvětluje, zklidňuje Pfaltz svůj projev do neutrálních promluv, jež drammatizují jen hrozby a tresty, které však nejsou Pfaltzovými vlastními slovy, nýbrž výroky Hospodinovými vzatými z Písma. Po chvíli klidného výkladu však opět graduje: „Was müssen doch das für Sünden sein, welche Got also reitzen, dass er gantze Länder mit der giftigen Seuche strafet? Die Pestilenz ist gar oft ein Purgiertranck der Welt gewesen, vermittelst dessen sie gereiniget, und gleichsam mit einem Besen ausgekehret worden, da sonst ein Mensch den andern, wie ein Wolf den andern aufgefressen hätte. Der Mensch allein ist des Menschen ärgster Feind, und grimmiger gegen sienes gleichen, als die wilde Thier gegen einander sein.“⁵⁴ Tak za hříchy mnohých trpí i nevinní, celé národy doplácí na hříchy svých králů (zde připomíná krále Davida). A hříchy se kupí – jeden přináší druhý, a tak vzrůstá i hněv Boží. Na tomto místě Pfaltz slovo hřích opakuje tolikrát, že se stává kompozičním prvkem pasáže a podobně jako na začátku se točí okolo motivu slz, zde staví na slovu *Sünde* (tj. Sinn, J. H.).⁵⁵

A Pfaltz vyzývá své posluchače: „Proto bĕduj, můj lide, bĕduj a lkej nad svou špatností, neboť ona to je, pro niž tě Bůh trestá.“⁵⁶ Tady zřejmě zesílil hlas a motiv hříchů vystřídal výzvou ke křiku a lkaní nad nimi.

Další část opět začíná Jeremiášovými slovy (47, 6), počíná plakat a prosit Boha: „Hat doch Ach und Weh lange genug unser Stadt und Land betrübet! Hat doch der abscheuliche schwarze Todten-Wagen lange genug auf den Gassen geknarret, und sich herumb getummelt, darauf viel tausend Tode und Krancke ins Lazareth hinaus geführt worden! Unsere Augen sein aller müde vom Weinen, und die Stimme von Seufzen, und sein ja schon genug

⁵³ *Tamtéž.*

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 485.

⁵⁵ Toto slovo se v celém kázání opakuje sedmnáctkrát, z toho v této pasáži (necelý odstavec) sedmkrát.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 487.

der heissen Zähern vergossen werden!“⁵⁷ Pfaltz vyjmenovává morové rány, které postihly lidstvo v jeho celé historii. Zde nacházíme poukaz na spisek o kometách Thomase Hartmana,⁵⁸ když Pfaltz k jednotlivým kometám – stejně jako německý astronom – přiřazuje jednotlivé morové rány, až dochází k té nedávné a vypočítává zemřelé. V Praze dospívá k počtu 32 308 mrtvých, v celých českých zemích pak k číslu 100 000;⁵⁹ ve svých pamětech uvádí počet sotva poloviční.⁶⁰ Nevíme, který z textů vznikl dříve. Text „paměť“ je psán jako poznámky k jednotlivým datům až od 8. ledna. Do té doby psal Pfaltz memoáry a od tohoto data se deníkové záznamy s retrospektivou střídají. Přesné datum Pfaltzova kázání neznáme, ale můžeme předpokládat, že se neodehrálo později než v únoru 1681. Z toho důvodu se přikláníme spíše k tomu, že na tomto místě počet mrtvých v pražských městech intenzifikuje je záměrně.

Na uvedenou část navazuje dotaz, který z trestů – mor, hlad nebo válka – je nejhorší. Zde Pfaltz upomíná na krále Davida, jenž měl podle 2. *Knihy Samuelovy* volit trest, který ho má stihnout. Prorok Gád se ho na tom místě ptá: „Má na tebe dolehnout sedm let hladu v tvé zemi? Nebo chceš tři měsíce utíkat před svými protivníky, kteří tě budou pronásledovat? Anebo má řídit ve tvé zemi po tři dny mor? Nuže tedy rozvaž, co mám vyřídit tomu, který mě poslal.“⁶¹ Pfaltz pokračuje v intencích biblického textu, v němž David vybírá mor, neboť Hospodin je milosrdný, a říká doslova: „... jen ať nepadneme do rukou lidských.“⁶² Dále se ptá, zda Bůh trestá i dnes nevinné za viny dru-

⁵⁷ *Tamtéž*; srov. *Jeremiáš* 47, 6, tentokrát latinsky.

⁵⁸ THOMAS HARTMAN, *Cometen-Spiegel, oder Bericht von Cometen. Was Cometen seyn. Was schwerer Fälle und Zeiten von Anfang der Welt, biß hieher, auff Cometen erfolget sind. Und was auff den grossen Cometischen Wunderstern, von Michaelis an, deß 1604. Jahres nach Christi Geburt, durchs 1605. biß an das 1606. Jahr brennende, für mühseliges Wesen... zuerwarten sey*, Halle an der Saale 1606 (Gotha, Forschungs- und Landesbibliothek, sign. Math 4s 00124/02 [01]). – Údaj je převzat z webové adresy <http://www.vd17.de/>.

⁵⁹ Pfaltze později cituje Beckovský, případně oba citují stejný, ovšem nám neznámý pramen. JAN F. BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, II (1526-1715); III (1625-1715), (ed.) ANTONÍN REZEK, Praha 1880, s. 521. Pravý původ tohoto odhadu bohužel neznáme.

⁶⁰ „Hoc anno fuit magna pestis, Pragrae obire ad 15 000 hominum.“ K tomu přidává poznámku: „Judaeorum mortuus fuit 5552.“ Počty zemřelých Židů jsou zřejmě nejspolehlivější a i bližší současným odhadům. Srov. *Liber actorum* 1695; ELIŠKA ČÁNOVÁ, *Mor v Čechách v roce 1680*, in: Sborník archivních prací 31, 1981, s. 265-337.

⁶¹ 2. *Knihy Samuelova* 24, 13.

⁶² *Tamtéž* 24, 14; *Prágerische Pest-Predigt*, s. 490.

hých jako v časech krále Davida. Odpovídá spolu se sv. Augustinem, že smrt tělesnou sesílá Bůh bez rozdílu, ale zkázou duše trestá jen provinilé.

V další části se Pfaltz opět vrací k motivu Davidovy volby a hledá, jak David reagoval, když uviděl, co se děje. Znovu v intencích Samuelovy knihy rozvádí tento příběh, když uvádí verše, kde se David kaje a říká: „Hle, já jsem zhřešil a já jsem se provinil; co však učinily tyto ovce? Buď tedy tvá ruka proti mně a proti domu mého otce!“⁶³ Bůh pak upouští od dalšího trestu. Tak, říká Pfaltz, jednej i ty, můj lide, a končí své kázání opět pláčem a prosbami: „Darumb weine, wer weinen kan, sage und klage mit *Daniel*:⁶⁴ Wir haben gesündigt und unrecht gethan, sein gotloss gewesen, abtrünnig worden und sein von deinen Geboten und Rechten gewichen...

*O Herr, brenn hie, hau, stich und schilt
Und mach es mit uns wie du wilt.
Schon unser nur in jenem Leben,
Hier wolln wir uns dir gern ergeben!
AMEN.*⁶⁵

Tímto způsobem uzavírá své kázání do tří rámců – prvním z nich je citát z Jeremiáše (47, 6), druhým jsou slzy, pláč, bědy a křik a třetím je příběh Davidovy volby. Takto – z hlediska tehdejších kritérií mistrně sestavené kázání – končí zcela záměrně modlitbou a gradací emotivnosti.

Pokud jde o Pfaltz použité motivy, můžeme je najít i u jiných kazatelů té doby. Jezuita Daniel Ignác Nitsch (1651-1709) ve své *Berle královské*⁶⁶ má rovněž kázání, ve kterém mluví o moru. Jeho hlavním tématem jsou však tři velcí „záhůbcové“: mor, hlad a válka. Pracuje s úryvkem z *1. listu Korintánům* a jeho promluva má tak obecnější záběr. Pokud jde o jmenované příklady morových epidemií z Bible, vybírá si velice podobně jako Pfaltz.

⁶³ 2. *Knihá Samuelova* 24, 17; *Prágerische Pest-Predigt*, s. 491.

⁶⁴ *Daniel* 9, 5-19.

⁶⁵ *Prágerische Pest-Predigt*, s. 492.

⁶⁶ *Berla královská Jezu Krista, to jest Slovo Boží, jehožto moci a právem Kristus Ježíš Pán a král náš milostivý v srdcích našich vládne a panuje, v ročních nedělních kázáních dvojím vejkładem, jednom totižto na evanjelium, druhým na epištoly v každou neděli přicházející podle řádu církevního dobře věřícím křesťanům představené a mnohonasobnými příklady, průpovědi, důvody, jak z Starýho, tak Novýho Zákona, jak z svatých Otcův, tak znamenitých Písma vykladačův, krátkým, taky každého kázání vejtahem vysvětlené, nýbrž i rozjímáním pašije Kristove v postních nedělich rozvedené a na světlo vydané od dvojicetihodného kněze Daniěle Nitsch z Tovaryšstva Ježíšova, Staré Město pražské 1709, II, s. 98-102 (NK, sign. 54 A 38).*

I u něho najdeme Davidovu volbu a odkazy na proroky (v Nitschově případě to je ale Ezechiel). Na rozdíl od Pfaltze uvádí více příkladů z děl církevních otců a dalších starších autorit. Kořeny těchto motivů spojených v kazatelských textech často nacházíme i v díle jezuity Georga Stengela (1584-1651), které Pfaltz jednou přímo cituje.⁶⁷ Pfaltz častěji cituje autory 16. a 17. století. Jeho kázání má o hodně aktuálnější rozměr nejen svým tématem, ale i jeho zpracováním.

Většinu biblických motivů, které Pfaltz používá, bychom našli i ve výtvarném umění. Opravdu téměř všechny najdeme na fresce v chrámu sv. Karla Boromejského ve Vídni – krále Davida, archanděla, který zasunuje meč do pochvy atd.

Pfaltz tedy vycházel z obecně užívaných příkladů, známých z běžně dostupných kazatelských příruček,⁶⁸ které doplnil o několik odkazů na nejsoušasnější literární produkci a samozřejmě na právě uplynulou morovou epidemii.

⁶⁷ Georg Stengel, SJ, profesor kontroverzní teologie, spisovatel (homiletika, duchovní tematika). GEORG STENGEL, *Opus de iudicii divinis, quae Deus in hoc mundo exercet. Conscriptum & divisum in quatuor tomos a Georgio Stengelio, Societatis Iesu Theologo. Accessit index concionatorius anni dies Dominicos & Festos, ab ipso auctore confectus.* Ingolstadtii, apud Georgium Haenlin 1651 (NK, sign. 36 B 109). Viz Caput X: *Pestis ne gravius humani generis flagellum sit, an Fames?*, in: *Iudiciorum Divinorum, quae Deus in hoc mundo exercet...*, Ingolstadtii 1651, s. 95-106. Tématu je tu věnováno více kapitol, např. kapitola 11: *Cur pestem non solum prae bello, sed etiam prae fame in poenam suam elegerit David?*, tamtéž, s. 106-116. Tento rozsáhlý soubor kázání a traktátů doposud nebyl v našem prostředí podroben důkladnějšímu studiu.

⁶⁸ O nich viz především MILOŠ SLÁDEK, *Svět je podvodný verbíř*, Praha 2005, s. 8-42.

SUMMARY

The plague sermons of Christian Augustin Pfaltz (1629-1701)

The article is concerned with plague sermons of a less known Ch. A. Pfaltz (1629-1701). After brief information about the author we concentrate on two sermons from his book *Theatrum Gloriae*. The first one is a sermon about a comet, a phenomenon that was often associated with plague at that time. We explain the text against the background of its historical setting. The second one is a sermon presented in the St. Vitus cathedral in Prague “after the plague”. The text, the edition of which is attached to the article, is compared with “Spiegel des Prägerischen Elends” written by P. R. Redlich, a physicus in plague hospital in Újezd. We suggest that for the time and place of its composition the literary level of this carefully structured document is surprisingly high.